

De geschiedenis van Westzaan opnieuw beschreven

Deel 33

Door Willem Tip

Jan van der Streng

Jan van der Streng krijgt de opdracht. Hij heeft de kerk hoogst waarschijnlijk ook ontworpen. Echte gespecialiseerde architecten zijn in de achttiende eeuw zeldzaam. Met voortvarendheid gaat hij aan het werk.

Op 4 april 1740 nemen de graafwerkzaamheden voor de fundering een aanvang, op 20 april wordt vervolgd met het heien en op 3 mei begint men met het opmetselen van de 70 centimeter dikke muren.

De 10de mei 1740 leggen vier kinderen van Westzaanse notabelen voor elke kerkpilaar de officiële eerste steen. De steen onder de noordwest-pilaar legt Sijmon Jongewaert Jr. Later wordt deze schout en secretaris van de Banne. Onder de zuidwest-pilaar wordt de steen gelegd door Pieter van Broeck, onder de zuidoost-pilaar door Willem Bruygon Tip. Willem Bruygom wordt later Sterfheer van de Banne en vertegenwoordiger van de Banne in de volksvertegenwoordiging in Den Haag. De steen onder de noordoost-pilaar legt Simon Stolp. Iedere pilaar krijgt een gedenkplaat met daarop een gedicht.

Op 6 augustus zijn de muren op hoogte en op 7 september is de kap geplaatst. Binnen een jaar na het begin van de bouw, op 1 april 1741 is de kerk uitwendig volledig gereed.

Voorzanger

De afwerking van het inwendige beslaat nog drie maanden. Preekstoel en banken worden geplaatst, de vier koperen kronen worden opgehangen. Ze zijn afkomstig uit de oude kerk. Voor een vijfde kroon die het midden van de ruimte zou moeten verfraaien is voorlopig nog geen geld. Ook ontbreekt een orgel zoals de Zaanamse Westzijderkerk dat heeft. Dat is spijtig, maar niet onoverkomelijk. De meeste kerken op het Noord-Hollandse platteland hebben geen orgel. De kosten van de kerk overschrijden zonder middenkroon en zonder orgel evengoed al de begroting. De gemeente zong honderdvijftig jaar lang haar statige psalmen onder de leiding van een voorzanger en blijft dat doen.

Op 16 juli 1741 wijdt men de kerk in. 's Morgens wordt de leerrede gehouden door de eerwaarde Joannes Horthemels, 's middags door de andere plaatselijke

predikant, Egidius Stokmans. Hij bedient gewoonlijk de kerken in West-Knollendam en Marken Binnen. De bouwkosten bedragen ondanks het voorzichtige beleid van Schepenen en Vroedschappen in totaal 49.031 gulden. Op de buitenzijde van de kerk is echter niet bezuinigd. Sober gebleven is vooral het interieur. Wit gepleisterd met hier en daar aan het plafond een kleine versiering. De muurresten van de oude St.-Joriskerk die zijn overgebleven na de sloop in 1732 laat men nog even staan. Ze zijn echter nauwelijks meer monumentaal en maken eerder een 'afzichtig vertoon' (Loosjes, 1757). Om ruimte te krijgen voor het nieuwe Rechthuis breekt men ze in het najaar van 1780 tot de grond af. De fundering die tot aan de straat doorloopt is sindsdien de enige herinnering aan het enorme middeleeuwse bouwwerk.

De RK kapel aan de Middel

Met hun Grote kerk hebben de Gereformeerden als laatste kerkgenootschap binnen Westzaan een ruim en licht kerkgebouw gekregen. De Doopsgezinden en Katholieken zijn hen voorgegaan.

De aanvankelijk talrijke Rooms-Katholieken in Westzaan hebben sinds de eerste helft van de zeventiende eeuw de beschikking over een ruime kapel halverwege de Middel. Het gebouw staat aan de oostkant van de weg op een groot terrein van 1100 m² (kadasternummer Sectie A nr 1169). Bediend wordt de kapel vanuit de katholieke schuilkerk van Krommenie. Die bestaat al vanaf 1612.

In de loop van de jaren neemt het aantal katholieken in Westzaan echter voortdurend af. Men gaat over naar de Gereformeerde kerk of verhuist naar elders. Nieuwe inwoners uit de rest van het Noorderkwartier zijn

doorgaans Gereformeerd of Doopsgezind, niet Rooms-Katholiek. Voor het geregelde onderhoud van de houten kapel is stilaan geen geld meer. Halverwege de achttiende eeuw maakt het gebouw, in 1689 nog voluit genoemd als 'de Paapekerk' 'geen vertoon' meer (Loosjes, 1757). Het aantal katholieken in Westzaan is in dat jaar gedaald tot een luttele 139. Ze vormen een kleine minderheid temidden van de Gereformeerden (1630 leden) en Doopsgezinden (886 leden). Luthersens kent Westzaan vrijwel niet (12 leden). Van hun kapel of 'statie' maken de katholieken 'nog enig Godsdienstig gebruik'. Nog voor de eeuw ten einde loopt, in 1797, wordt het gebouw echter gesloopt. De 'participanten van 't zogenaamde Clooster' veilen de onderdelen. De gebouwen en de grond brengen maar weinig op, 136,30 gulden. Nadien heeft Westzaan, op een korte periode in het midden van de 20ste eeuw na, geen eigen katholieke kapel meer.

Kloek en naarstig

De predikant Loosjes Sr. schrijft omstreeks 1760 nog steeds gunstig over Westzaan. 'De inwoners deezer plaatze zijn over het algemeen, kloek en naarstig, in 't voortzetten van hun Beroep en Koophandel. Men vindt er een goed getal Zaagmoolens, Olijfmoolens, Pelmoolens, Papiermoolens, Vermoolens, en meer dergelijke.' 'De Scheepsbouw in 't groot en klein wordt 'er ook wel ijverig voortgezet; maar is, van tijd tot tijd, zeer verminderd, zodat 'er thans maar weinig Werven gevonden worden'. 'Met de Koophandel in Graanen', vervolgt Loosjes, 'blijft men nog ijverig voortvaren'. Verder vindt men 'er eenigen die hunnen genegenheid voor de Visscherij op Groenland zeer duidelijk tonen'. Loosjes

vermeldt tenslotte ook het bedrijf van de talrijke boeren.

De bevolking neemt af

In het bevolkingsverloop weerspiegelt zich niettemin de geleidelijke teruggang. Vooral het zuiden van de Zaanstreek met zijn houtzaagmolens en scheepswerven heeft te lijden van de afnemende bedrijvigheid. De bevolking neemt af. Huizen komen leeg te staan. De omgeving verkommt.

De noordelijke Zaanstreek heeft molenindustrieën die zoveel minder afhankelijk zijn van hout of export. De afzet van de papiermakerij, gerstpellerij en olieslagerij blijft in stand of groeit zelfs. In het noorden stijgen de inwoneraantallen.

Het langgerekte dorp Westzaan neemt een tussenpositie in. Westzaan-zuid heeft het moeilijk, Westzaan-noord blijft redelijk welvarend. De inwoneraantallen dalen uiteindelijk, maar veel minder sterk dan in Zaanadam of Oostzaan. Het jaar 1742 blijkt voor Westzaan het historische hoogtepunt. In het verdere verloop van de achttiende en ook de volgende eeuw zal het dorp nooit meer een dergelijke bevolkingsomvang bereiken. Pas na 1920 is het weer zover.

Enkele inwoneraantallen:

Jaar	1742	1795	1809	1812	1815
Oostzaan	1692	1101	965	922	921
Oostzaadam	6241	4938	4660	4293	
Westzaadam	6315	5179	4690	4644	8376
Wormerveer	1572	2084	2006	1907	1871
Zaandijk	1291	1480	1496	1570	1615
Koog	1563	1626	1747	1743	1647
Westzaan (inclusief West-Knollendam)	2669	2364	2143	2040	1839

Minder dopelingen

De jaren rond 1730, waarin ook de plannen voor de nieuwe Westzaanse Grote kerk vorm krijgen, laten een hoogtepunt zien in het aantal Gereformeerde dopelingen. Sinds 1625 is dit aantal gestadig toegenomen, zij het met kleine inzinkingen rond 1650 en 1690. De geleidelijke vestiging van de Gereformeerde leer in de Gouden Eeuw weerspiegelt zich hierin. Rond 1730 bereikt de Westzaanse Gereformeerde kerk een hoogtepunt met tachtig dopelingen per jaar. In de rest van de achttiende eeuw wordt een dergelijk hoog aantal niet meer gehaald.

Rabobank